9. Олексій Яворський.10 видатних захисників української мови: мовознавці, вчені та борці за культурну спадщину// точка доступу: https://shotam.info/10-vydatnykh-zakhysnykiv-ukrainskoi-movy-movoznavtsi-vcheni-ta-bortsi-za-kulturnu-spadshchynu/
10. Олеся Котубей-Геруцька. «Українську землю ґрунтовно розчищали від творчих людей, від традиції, від книжок»: ким був Юрій Шевельов (Шерех)// точка доступу: https://suspilne.media/culture/827969-ukrainsku-zemlu-gruntovno-rozcisali-vid-tvorcih-ludej-vid-tradicii-vid-knizok-kim-buv-urij-sevelov-sereh/
11. Хто такий Павло Житецький// точка доступу: https://slovopys.kubg.edu.ua/khto-takyi-pavlo-zhytetskyi/
12. Школа української мови Муза// точка доступу: https://www.facebook.com/profile.php?id=100090380973956&locale=ru_RU

Номінація «Сценарій позакласного заходу для 10–11 класів»

Оксана Папенко,
викладач української мови і літератури та зарубіжної літератури вищої категорії,
державний професійно-технічний навчальний заклад «Фастівський центр професійно-технічної освіти» Київської області

Наші предки — трипільці
Сценарій позакласного заходу для учнів 11 класу

УДК 37.091.3:379.81
https://doi.org/10.33989/3083-6387.2026.3.371527

Мета: ознайомити здобувачів освіти із історією та культурою трипільської цивілізації; сформувати уявлення про спосіб життя, господарство, побут, вірування та мистецтво трипільців; розвивати вміння аналізувати історичні джерела, порівнювати минуле й сучасність; виховувати повагу до культурної спадщини українського народу та інтерес до історії рідного краю.

Обладнання: виставка керамічного посуду Трипілля, українські рушники, картини українських художників, дідух. На підлозі — насип із землі: розкопки з черепками посуду. На дошці — напис « Наші предки — трипільці». Мультимедійна презентація, музичний супровід.

© Оксана Папенко, 2026

ПЕРЕБІГ ЗАХОДУ

1 ведучий/ведуча *(на фоні музики)*

Погасли кострища стоянок.
У землю пішли племена.
Забрали в холодні кургани
сокири, мечі й письмена.
Та, може, мені здалося —
а час не все переміг.
На чашах тепло збереглося
Тих вуст, що торкалися їх.

(Ліна Костенко)

Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група має свої звичаї, що виробилися впродовж багатьох століть і освячені віками. Звичаї народу — це ті прикмети, за якими розпізнається народ не тільки в сучасному, а і в його історичному минулому. Звичаї, а також мова — це ті найміцніші елементи, що об`єднують окремих людей в один народ, в одну націю. В усіх народів світу існує повір'я, що той, хто забув звичаї своїх батьків, карається людьми і Богом. Він блукає по світі, як блудний син, і ніде не може знайти собі притулку та пристановища, бо він загублений для свого народу. Наш великий поет Тарас Шевченко, звертаючись до України, як до матері, що вічно страждає, питає:

Чи ти рано до схід-сонця
Богу не молилась ?
Чи ти діточок непевних
Звичаю не вчила?

Як бачимо з цих слів Шевченка, не вчити своїх дітей звичаїв — це такий же великий гріх для матері, як і гріх не молитися Богові.

Тому сьогодні наш позаурочний захід присвячений традиціям, їхньому значенню, мудрості і далекоглядності. Ми спробуємо відчути в собі предківське коріння.

2 ведучий/ведуча. Чи можемо ми сьогодні заглянути в минуле, щоб зрозуміти наші традиції, обряди і наш менталітет? Звичайно, так.

Звернення українців до своїх глибин та пошуки коріння нації все частіше приводить нас до дослідження археологічних пам'яток. Десятки тисяч років давньої історії землі, що нині називають Україною, були відкриті завдяки польовим археологічним дослідженням. Щороку чимало експедицій шукають і знаходять у своїй землі сліди минулих епох і подій. Із таких знахідок і складається мозаїка давньої історії.

Трипілля — один з найбільш ранніх центрів розвитку планети, найдавніша хліборобська цивілізація, що існувала на території України понад сім—шість тисяч років тому і зараз є всесвітньо відомою. Про першоджерельність нашої святої землі, про те, що Україна територіально є колискою світової цивілізації, свідчить величезна кількість археологічних знахідок тієї пори, зокрема, унікальної кераміки, що дійшла до нас через тисячоліття.

1 ведучий/ведуча. Трипільська цивілізація була відкрита українським археологом чеського походження Вікентієм Хвойкою наприкінці XIX століття. У 1899 році на XI археологічному з'їзді у Києві Вікентій (Честослав) Хвойка виголосив доповідь про відкриту ним невідому нікому культуру.

Перші свої дивовижні знахідки археолог зробив у 1893 році, коли під час розкопок на Кирилівській вулиці у Києві йому трапився доти небачений мальований посуд. На цій же ділянці археолог виявив залишки 48 заглиблених жител — землянок із залишками глиняних печей, цілі керамічні посудини, фрагменти глиняних статуеток, глиняне намисто. До речі, 2025 року Україна відзначала 175 -річчя від дня народження Вікентія Хвойки.

2 ведучий/ведуча. Незабаром він дізнається, що в околицях села Трипілля на Київщині, на річці Красна, селяни часто виорюють розмальовані черепки, глиняні фігурки людей та тварин, а ще горщики незвичної форми, прикрашені чудовими візерунками. Ретельно досліджуючи давні поселення біля Трипілля, Ржищева, сіл Верем'я, Щербанівка, Халеп'я, Жуківці, Стайки, від гирла Стугни до Прип'яті, Вікентій Хвойка збагнув, що перед ним дуже давні речі, виготовлені якимось невідомим народом, який мешкав на берегах Дніпра ще в доісторичні часи, тобто до появи античної цивілізації. Впродовж двадцяти років пам'ятки трипільської цивілізації були досліджені на території сучасних Черкаської, Вінницької, Хмельницької та інших областей. Відкриті старожитності В. Хвойка назвав трипільською культурою — за місцем перших та найчисленніших знахідок.

1 ведучий/ведуча. Зараз я пропоную вам більше дізнатися про трипільську культуру, переглянувши відео «Знай наше» 1 серія. Трипільська культура.

https://www.youtube.com/watch?v=AxCkwHZSyWk

1 ведучий/ведуча. Науковий світ ознайомився з безцінними експонатами з Трипілля на виставці Міжнародного антропологічного товариства у Парижі. Тепер знахідки В. Хвойки зберігаються у Національному музеї історії України, в Києві і в Київському обласному археологічному музеї с. Трипілля, в якому Хвойка і відкрив трипільську культуру. Наші археологи теж працювали на розкопках заповідника «Трипільська культура». Серед кукурудзяного поля вони зняли верхній шар ґрунту, копали декілька днів.

1 «археолог». Ми сьогодні розкопали глиняну тарілочку, два глечики, кістку і щелепу собаки.

2 «археолог». Їх не можна брати, поки не сфотографуємо, що де лежало.

1 «археолог». Я дуже хочу знайти антропоморфну статуетку жінки.

2 «археолог». Перед розкопками нас вчать шанобливо ставитися до людей, останки яких можемо знайти…

1 ведучий/ведуча. Дякуємо! Яка цікава у вас робота — розкопувати таємниці цієї видатної цивілізації, що бентежить уяву прискіпливих шукачів історії нашої України!

1 «археолог». Так, це дуже цікаво, а ви *(звертається до здобувачів освіти)* хочете спробувати себе в ролі археологів? Ось ми знайшли черепки трипільської мисочки. Запрошуємо вас підійти до нас та спробувати правильно скласти їх.

Складання мисочки, після цього лунає дзвін і до кабінету заходять дівчина і хлопець в одязі, схожому на традиційний український.

2 «археолог». Оце так дивина, ви хто? Обережно, у нас тут ідуть розкопки!

«Хлопець-трипілець». Ми — трипільці, а ви хто?

1 «археолог. Ми — ваші нащадки. Ви, напевно, потрапили в «часове вікно?»

2 «археолог». Як добре, бо у нас є багато питань до вас. Як ви жили? Що вдягали? І чому ми знаходимо усі ознаки вашого існування, окрім ваших решток?

«Хлопець-трипілець». Добре, але давайте усе по порядку. Ми вперше у світі винайшли і запровадили рільництво. Землеробство — основа нашого життя. Ми вирощуємо пшеницю, кілька сортів ячменю, овес, просо, бобові, жито, коноплі. Вміємо пекти хліб і виготовляти вино. У нас є сади, городи, виноградники.

«Трипільська дівчина». Також ми розводимо велику рогату худобу, свиней, овець і кіз, а биків і коней

використовуємо як тяглову силу. Для оранки використовуємо рало, а для жатви користуємся серпами з дерева і рога з кременевими вставками, на вирізьблені зубці. У нас є сани і вози.

«Хлопець-трипілець». Ми зробили ткацький верстат. Тому на відміну від північних і північно-східних сусідів, котрі в одягу використовували шкури тварин, ми одягаємось у чудове домоткане вбрання.

«Трипільська дівчина». Одяг у нас красивий і різноманітний. Жінки носять різної довжини приталені сукні, спідниці, сорочки. Усе це прикрашене вишивкою, розписом, аплікацією. Маємо кілька видів шкіряного взуття. Одягаємо прикраси з золота і срібла, вміємо робити нарядні зачіски, волосся заплітаємо в одну або дві коси. Виготовляємо і головні убори — сітки, шапочки.

1 «археолог». Ваш вигляд мені дуже нагадує наш національний одяг.

«Хлопець-трипілець». Чоловіки носять полотняні штани, вишиті сорочки, підперезані довгим і широким пояском, прикрашеним вишивкою. Одягають шкіряні чоботи. Споконвіку серед наших чоловіків був поширений звичай голити бороди і носити вуса. А воїни,крім того, ще й залишають на голеній голові пасмо волосся.

2 «археолог». Такий вигляд мали і наші козаки та знатні люди!

«Хлопець-трипілець». Що ж тут дивного, ви ж наші нащадки, адже ми діти однієї землі!

«Трипільська дівчина». Ми першими у світі створили свою писемність.

1 «археолог». Так, у Кам'яній Могилі були знайдені таблички, посуд та прясла з загадковими письменами, яким близько шість тисяч років. А у яких ви мешкали будинках?

«Хлопець-трипілець». Ми першими почали будувати справжні будинки, двоповерхові, в яких вперше з'явилися двері й горище, стіл, табуретки й стільці. А живемо у глибинних білених ззовні та з середини одно- або двоповерхових будівлях. Перший поверх призначений для ведення господарства, а на другому ми проживаємо. Навколо мого будиночка є садочок, плетений тинок.

«Трипільська дівчина». Ми любимо гарний посуд, також любимо прикрашати свої будинки в середині та ззовні. Зовнішні стіни моєї хати розмальовані кольоровими глиняними фарбами червоного, чорного, білого, оранжевого кольорів.

1 «археолог». А рабство у вас є?

«Хлопець-трипілець». Та ви що, наша культура має доволі демократичний устрій. Кілька родин звичайно можуть об'єднатися у плем'я, на чолі яких обрані вожді. Однак усі найважливіші рішення приймаються народними зборами.

«Трипільська дівчина». У нас розвивається образотворче мистецтво і скульптура. Ми винайшли гончарне коло, виготовляємо посуд, а також глиняні статуетки, жіночі прикраси з кісток та інші предмети побуту. Ми співаємо обрядових пісень.

https://www.youtube.com/watch?v=LOrDtpGe-f8

Вийди, вийди, сонечко,
На дідове полечко,
На бабине зіллячко,
На наше подвір'ячко.
На весняні квіточки,
На маленькі діточки.
Там вони граються,
Тебе дожидаються.
Вийди, вийди, сонечко,
На дідове полечко,
На бабине зіллячко,
На наше подвір'ячко.

«Хлопець-трипілець». Вибачте, але нам уже час повертатися. В мене є подарунок для тебе *(Дає дівчині коника)*.

Викладач Оксана Папенко з учнями

1 «археолог». Зачекайте, відкрийте нам ще одну таємницю. Чому ми не знаходимо людських решток?

«Трипільська дівчина». У нас немає культу поховання, ми віримо в життя після смерті і тому спалюємо тіла померлих. Крім того, це запобігає розповсюдженню хвороб. *(Поспіхом пішли, лунає той самий дзвін.)*

1 ведучий/ведуча. У нас лишилось ще багато питань, але я знаю, що з часом наші археологи знайдуть відповідь на всі питання.

2 «археолог». Звичайно, адже хто не знає свого минулого, той не має майбутнього!

1 ведучий/ведуча. А я ще раз хочу зупинитися на питанні про писемність трипільців. На жаль, вчені поки що не мають у своєму розпорядженні магнітофонних записів трипільських ораторів. Письмових джерел теж немає: чи то символи, чи орнамент. І що ж це була за мова?

2 ведучий/ведуча. Українська мова успадкувала з «трипільської» ще й найбільшу кількість слів. Зокрема: батько, борвій, вирій, віл, голуб, горіх, жито, іскра, кермо, кібець, кінь, кобила, колиба, крісло, ліс, малина, меч, мідь, могила, олово, равлик, свинець, срібло, теля, хліб, а також імена й культи деяких язичницьких богів і назв географічних об'єктів.

1 ведучий/ведуча. Усі крапки, спіралі, кола, ромбики, трикутники заміняли їм писемність. Ромб із хрестом і крапками могли позначати засіяне поле, хвилі — воду. Ми й зараз користуємося такою символікою. Згадайте хоча б дорожні знаки!

2 ведучий/ведуча. І все ж, перед нами безсумнівний історичний феномен — початкова фаза виникнення писемності. Давайте і ми спробуємо відгадати значення трипільських символів та пограємо у гру «СимвоГрай»

(Здобувачам освіти демонструються трипільські символи і вони всі разом намагаються здогадатися, що вони означали).

1 ведучий/ведуча. У наш час символи трипільців збереглися і в подільських писанках. А карпатська вишивка й вишиванка теж успадкувала трипільську символіку. Що ж означають символи на писанках? Пропоную переглянути відеоролик «Символи в українському декорі. Символіка у писанкарстві». (09: 53)

https://www.youtube.com/watch?v=EoDcMo-RXtA

2 ведучий/ведуча. Викликає подив і захоплення духовний світ трипільців. Трипільська цивілізація мала розгалужену систему міфологічних вірувань, уявлень, ритуалів та обрядів. Там були культові споруди. Боги трипільців були покликані не карати людей, а допомагати їм (насамперед зібрати високий врожай). Є підстава вважати, що ідея безсмертя людської душі виникла у трипільців. Космос трипільці бачили єдиним і неподільним, трьохвимірним. У верхній частині горщика зображували Небо, посередині — небесні сили — Сонце, зорі, місяць, дощ. На 3 ярусі — потойбічний світ, позначений двома паралельними лініями.

1 ведучий/ведуча. На посуді найчастіше зображували Матір-Землю — найшановнішу богиню. Досить часто на посуді трипільців трапляється зображення змія, який є символом весни. Мабуть, тому спіраль, у яку згортається змія, була також поширеним символом. Якби ви перенеслися в минуле й подивилися на трипільське поселення згори, то за планом воно нагадало б вам ту саму спіраль. Вона для трипільців була символом того, чому слід поклонятися, а можливо, і боятися.

2 ведучий/ведуча. Предмети домашнього вжитку, релігійного призначення трипільці прикрашали символами родючості, життя, сонця, особливо вони шанували сім'ю та рід. Пам'ятки мистецтва, одяг, способи розфарбовування посуду свідчать про те, що

Викладач Оксана Попенко з ученицями

трипільська культура була світлою, життєрадісною, привабливою. Трипільці любили природу і бажали добра всім навколо себе.

1 ведучий/ведуча. Однак під тиском різних чинників: похолодання, порушення екологічного балансу, протистояння західних і східних трипільців, нападів скотарських племен тощо Трипільська культура з часом занепала, не реалізувавши до кінця свої потенційні можливості. Той, хто захоче побачити скарби трипільського світу на власні очі, зможе сьогодні завітати до багатьох музеїв: в 17 областях України в обласних краєзнавчих музеях ви познайомитеся із експонатами трипільської культури.

Отже, проаналізувавши попередній матеріал, можна сказати, що трипільські племена були доволі сильно розвинутими у культурному, соціальному та економічному плані, враховуючи час, у який існували трипільські племена.

2 ведучий/ведуча. Діти, недаремно ми проводимо цей захід саме взимку, в грудні, бо в народі кажуть: «Зима прийшла і празничків привела». І дійсно: взимку майже щодня — свято. Давайте пригадаємо найважливіші. 6 грудня День святого Миколая. 24 грудня Святвечір. 25 грудня ми святкуємо Різдво Христове. 26 грудня Собор Пресвятої Богородиці. 31 грудня Маланка, або Щедрий вечір. 1 січня Святого Василя та Новий рік. 6 січня у нас Водохреща. Тож зараз я пропоную разом на закінчення нашого заходу заспівати обрядову пісню зимового циклу, яку ви дуже добре знаєте…

(Археологи, трипільці, вчителі, всі здобувачі освіти виконують щедрівку

«Добрий вечір, тобі, пане господарю»)(02:30)
https://www.youtube.com/watch?v=ObfEajECGBk

2 ведучий/ведуча. Мандруючи стежками історії, ми пізнаємо її глибинну неосяжність, що через тисячоліття відкриває таємниці буття нашого народу, могутню силу його духовного коріння, відчуваємо неопосередкований контакт з минулим. На хвилююче для кожної свідомої людини, для кожного українця питання: «Хто ми? Якого батька діти?» — є відповідь: «Ми — звідси! Наше духовне коріння — тут, воно має вік у сім тисяч років!»

1 ведучий/ведуча.

Віки мовчать. Душа не б'є на сполох.
Порожніх слів намножилась лушпа.
І тільки час від часу археолог
Якесь віконце в правду прокопа.

2 ведучий/ведуча. Чи житиме народ наш, чи зникне з лиця землі, залежить від вас з нами. Від того, як ми зуміємо зберегти свою мову, свою пісню, свою культуру, свій дух! Тож, не біймося звертатися до традицій. Це зовсім не означає, що треба нехтувати сьогоденням. Але тільки осмисливши минуле, пізнавши витоки своєї культури та історії, можна й чіткіше зрозуміти сьогодення, й уявити майбутнє. Не зрікайтесь свого коріння та не забувайте, що наші предки — трипільці!